

Оксана БОГОМАЗ,

orcid.org/0000-0003-0133-1576

*аспірантка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) OBogomaz@i.ua*

ЧОМУ ВЧИТЕЛЬ МАЄ БУТИ МЕДІАГРАМОТНИМ?

Існування та функціонування сучасної людини в насиченому інформаційному просторі та неухильно зростаюча роль медіа в житті та освітній практиці людини актуалізують розвиток медіаграмотності, медіакомпетентності та критичної медіаграмотності. Медійне середовище кардинально змінилося за останні кілька десятиліть.

У зв'язку з цим необхідно, щоби вчителі мали високий рівень медіаграмотності, яка дозволить їм ефективно працювати з інформацією та успішно формувати медіаграмотність та медіакомпетентність здобувачів освіти. У статті розглядається актуалізація медіаграмотності сучасного вчителя в умовах зміни інформаційних парадигм, коли традиційна модель широкого поширення інформації за допомогою медіа трансформується під впливом соціальних медіа, змінюючи когнітивні елементи сприйняття навколишньої реальності, принципи та механізми формування картини світу сучасної людини. Істотним фактором у соціумі стає інформація, її створення, опрацювання та використання в різних формах займає все більший відсоток у житті людини. З розвитком електронної демократії формуються нові умови життя та діяльності в інформаційному суспільстві. Головними ознаками такого суспільства, що визначають зміну вимог до процесу навчання, є ставлення до виробництва та споживання інформації.

Сучасна освіта – процес динамічний, в якому особливого значення набуває формування медіаграмотності, медіакомпетентності і критичної медіаграмотності на різних рівнях освіти. Безперервність та системність усього спектра формування умінь роботи з інформацією та медіа забезпечують здобувачам освіти можливість бути конкурентоспроможними, кваліфікованими, мобільними, універсальними фахівцями в сучасному інформаційному суспільстві. Забезпечити це можна лише із запровадженням медіаграмотності як трансверсальної компетентності в освітній процес. Тому постала необхідність зрозуміти, чому вчитель має бути медіаграмотним.

Ключові слова: *вчитель, медіаграмотність, медіакомпетентність, критична медіаграмотність, трансверсальна компетентність.*

Oksana BOHOMAZ,

orcid.org/0000-0003-0133-1576

*Postgraduate Student at the Department of Teaching Methodology
Social Disciplines and Gender Education
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine) OBogomaz@i.ua*

WHY SHOULD A TEACHER BE MEDIA LITERACY?

The existence and functioning of modern man in a rich information space and the ever-growing role of the media in human life and educational practice actualize the development of media literacy, media competence and critical media literacy. The media environment has changed dramatically in the last few decades.

In this regard, it is necessary that teachers have a high level of media literacy, which will allow them to work effectively with information and successfully develop media literacy and media competence of students. The article examines the actualization of media literacy of modern teachers in changing information paradigms, when the traditional model of dissemination of information through the media is transformed under the influence of social media, changing the cognitive elements of perception of reality, principles and mechanisms of modern worldview. An important factor in society is information, its creation, processing and use in various forms occupies an increasing percentage in human life. With the development of e-democracy, new living and working conditions in the information society are being formed. The main features of such a society that determine the changing requirements of the learning process is the attitude to the production and consumption of information.

Modern education is a dynamic process in which the formation of media literacy, media competence and critical media literacy at different levels of education becomes especially important. Continuity and systematization of the whole spectrum of formation of information and media skills provide students with the opportunity to be competitive, qualified, mobile, universal professionals in the modern information society. This can be ensured only with the introduction of media literacy as a transversal competence in the educational process. Therefore, there is a need to understand why a teacher should be media literate.

Key words: *teacher, media literacy, media competence, critical media literacy, transversal competence.*

Найбільші події у світі – це ті, що відбуваються у мозку в людини.
Оскар Уайльд

Постановка проблеми. Медіаграмотність у сучасному світі – це якість людини, яка потребує розвитку в умовах нової інформаційної епохи XXI століття. Оскільки люди зараз живуть у світі медіа, необхідно замислитися, наскільки інформація, яку вони споживають, корисна або шкідлива. У цьому сенсі існує дуже влучне порівняння інформації з їжею, адже ми не їмо зіпсовану їжу. Ми не їмо їжу, яка надто пересолена або гостра (хоча кому що подобається). Так само відбувається з інформацією. Можуть бути різні вподобання, але «зіпсовану» (фейкову, маніпулятивну, пропагандистську тощо) інформацію не варто споживати. І така метафора дуже влучно показує нинішню ситуацію, яка відбувається в інформаційному середовищі. Є люди, які їдять «фаст-фуд», тобто їжу швидкого споживання, і не задумуються про наслідки для здоров'я, а є такі, що починають вибирати, аналізувати і споживають лише перевірене та якісне. Так само з використанням інформації ризику не менші, ніж зі споживанням їжі. Що станеться, якщо ми з'їмо неякісні продукти? Наш організм отруюється. Те саме відбувається з нашим мозком, у найкращому випадку ми отримуємо викривлене уявлення про події в повідомленнях. Важливо виробити своєрідний «імунітет» у людини щодо інформації в мас-медіа, який допоможе забезпечити досягнення справжньої свободи особистості, її соціокультурної та політичної автономії, що практично неможливо без цілеспрямованої освітньої підготовки людей до життя в сучасному інформаційному суспільстві, що є основним завданням медіаграмотності.

Медіаграмотність – це здатність отримувати, аналізувати, оцінювати, відображати, створювати різні медіа та розуміти, як вони покращують якість людського життя. Вперше концепцію медіаграмотності було розроблено в контексті мас-медіа, а саме на трансляційній моделі, яка зосереджувалася на пасивному споживанні медіа. Але в сучасному світі пасивне споживання відійшло в минуле і на передній план вийшла участь у процесах створення медіаконтенту. Така реальність передбачає появу сукупності навичок та практик (фактчекінг, нетворкінг, реміксинг, sharing, завантаження контенту тощо), які відображають використання нових медіа: цифрових медіа, мобільних медіа, соціальних мереж тощо. У такій ситуації виникли нові поняття, які краще описують екосистему нових медіа: медіаграмотність, цифрову

грамотність, медіакомпетентність і критичну медіаграмотність. Медіаграмотна особистість здатна розрізнити надійні джерела інформації, визначити роль медіа в житті та бути відповідальною за споживання медіа. Із таких медіаспоживачів формується медіааудиторія, яка споживає контент та підпадає під вплив мас-медіа на різних медіаплатформах.

Аналіз досліджень. Аналіз науково-педагогічної літератури показує наявність значного доробку, який акцентує увагу на досліджуваній проблемі. Вчені розробили теоретичну складову частину медіаосвіти і медіаграмотності (В. Іванов, Т. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуз) (Іванов, Волошенюк 2012), психолого-педагогічні та медіадидактичні дослідження медіаосвіти і медіаграмотності (Г. Онкович, Л. Найдьонова, Б. Потятинник), інтеграції медіаосвіти в навчання суспільствознавчих дисциплін у вищій школі та закладах загальної середньої освіти (Т. Бакка, Т. Мелещенко). Також теорія і практика медіаосвіти й медіаграмотності висвітлені в дослідженнях європейських та американських учених, які зазначають важливість формування медіаграмотності й медіакомпетентності в процесі навчання (Лен Мастерман, Роберт Кьюбі, Маршал Маклюен, Сінді Шейбе, Фейз Рогоу та ін.).

Мета статті полягає у визначенні важливості формування медіаграмотності вчителів закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Нині суспільство потребує системи освіти, яка сприяє розвитку навичок та компетентностей для майбутніх поколінь. Формування творчого потенціалу, критичного мислення, співпраці та спілкування щодо соціальних й економічних інновацій і потреб суспільства в цілому мають відповідати європейським цінностям. Цифрові технології відкривають безпрецедентні можливості для доповнення, збагачення та трансформації освіти, щоб вирішити ці завдання.

Згідно зі звітом про стан цифрової сфери Global Digital 2021, Інтернетом користуються 4,66 мільярда людей, що становить 59,5% від усього населення планети. При цьому можна констатувати різке зростання аудиторії соцмереж: у світі налічується 4,20 мільярда користувачів соціальних мереж. Ця цифра зросла на 490 мільйонів за останні 12 місяців, забезпечивши річне зростання більш ніж на 13%. Кількість користувачів соціальних мереж нині еквівалентна більш ніж 53% усього населення світу. У середньому щодня протягом 2020 року створювали понад 1,3 мільйона нових акаунтів, що становить приблизно 15 нових користувачів на секунду. Якщо

тренд збережеться, то у 2021 році всі користувачі у світі проведуть у соцмережах загалом 3,7 трильйона годин, що еквівалентно понад 420 мільйонам років сукупного людського існування, створюючи, передаючи та споживаючи інформацію (The Global State of Digital, 2021).

Загалом середній інтернет-користувач зараз витрачає майже 7 годин на день на використання Інтернету на всіх пристроях, що становить понад 48 годин на тиждень у мережі – це цілих два дні із семиденного тижня. Якщо припустити, що середньостатистична людина спить від 7 до 8 годин на день, це означає, що зараз ми проводимо приблизно 42% свого неспанья життя в Інтернеті й проводимо в Інтернеті майже стільки ж часу, скільки спимо (The Global State of Digital, 2021).

Цифри також показують, що люди проводять більше часу в Інтернеті щодня, ніж у попередні роки. Незважаючи на ці вражаючі цифри, варто відзначити, що пандемія коронавірусу значно вплинула на дослідження використання Інтернету в усьому світі, тому багато країн не змогли надати оновлену інформацію про кількість користувачів Інтернету за 2021 рік.

Якщо раніше контент створювали професіонали – журналісти, письменники та інші фахівці, то зараз його може створювати та поширювати кожен. Інформаційна епоха спростила доступ до створення медіа. Ми не завжди знаємо, що хтось створив, навіщо він це зробив і чи заслуговує медіатекст на довіру. Це ускладнює пошук якісної інформації для всіх сфер життєдіяльності людини й потребує додаткової медіакомпетентності пересічного громадянина. Для цього необхідне вивчення та викладання медіаграмотності, яке є важливою навичкою в епоху цифрових технологій. Нам імпонує думка авторів посібника для вчителя «Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства»: «Справді, сучасні відносини в суспільстві безпосередньо залежать від знань і вмінь людини користуватися медійними каналами, засобами. Навчити цього людину не можна одразу, але почати це робити ще в школі – одне з основних завдань сучасної освіти (Бакка, Волошенюк та ін., 2016: 5).

Також цифрові технології зробили одночасно доступним великий обсяг інформації, який раніше неможливо було навіть уявити. За свідченнями телевізійної служби новин, за одну добу на людину припадає 54 тисячі кілометрів лише новинної інформації. Наприклад, занадто часто користувачі сприймають Google як енциклопедію, а не як пошукову систему, якою він по суті є, і не перевіряють отримані результати з точки

зору їх достовірності. Водночас багато сайтів, що маскуються під новинні, а також аудиторія соцмереж, що стрімко зростає, сприяють поширенню (нерідко навмисному) недостовірної, свідомо хибної інформації. Тому стало ще важливіше вміти аналізувати, критично оцінювати, розпізнавати правдивість, ефективно використовувати та чітко передавати інформацію в різних формах. Це називається медіаграмотністю, і це навичка, яку може бути сформовано в процесі медіаосвіти.

Крім того, інформаційні та комунікаційні технології є ключовим інструментом для полегшення рівноправного доступу всіх до освіти, подолання розриву в навчанні, відкриття нових перспектив для вчителів та їхньої професії, підвищення якості навчання та формування медіаграмотності, медіакомпетентності та критичної медіаграмотності. Світ змінюється, але освітні заклади зможуть залишатися ключовими гравцями, якщо переосмислять свої функції та роль у пошуку сучасних способів адаптуватися до нових умов та зберігати свою значущість у контексті соціального, політичного, економічного та технологічного розвитку.

Лінда Еллербі, ведуча Nick News (1992–2015), сказала: «Медіаграмотність не просто важлива, вона абсолютно потрібна. Це визначить різницю між тим, чи діти будуть інструментом мас-медіа, чи мас-медіа стануть інструментом навчання для дітей» (Бейкер, 2019). Іншими словами, чи ми хочемо, щоб мас-медіа маніпулювали здобувачами освіти, чи ми хочемо дати їм можливість використовувати інструменти мас-медіа? Тому ми переконані, що робота кожного вчителя полягає в тому, щоб підготувати здобувачів освіти до того, щоб вони стали медіаграмотними медіаспоживачами.

Останніми роками медіаграмотність інтенсивно розвивається в освітньому процесі, де їй приділяється значна увага. Насамперед це викликано війною в глобальному інформаційному просторі, де поява фейкових новин та широкі механізми поширення пропаганди, упереджених оцінок, мови ворожнечі в мас-медіа з метою створення інформаційного потоку для впливу на масову свідомість через поширення стереотипів та провокування конфліктних ситуацій у суспільстві зробили медіаграмотність ще більш актуальною та необхідною для сучасного вчителя.

Відомий американський тележурналіст, медіапедагог Френк Бейкер вів курс з медіаграмотності на рівні коледжу для викладачів (1997) та розробив визнаний на національному рівні веб-сайт ресурсів з медіаграмотності. Він допомагав команді відділу англійської мови Департаменту освіти штату Південна Кароліна в перегляді дер-

жавних стандартів викладання з метою включення елементів медійної грамотності. Працюючи на різних посадах, які він обіймав, завжди прагнув навчати вчителів та учнів бути медіаграмотними споживачами медіа. Пояснюючи еволюцію медіаграмотності, він зазначає: «Правда в тому, що медіаграмотність – це величезна парасолька, що охоплює безліч тем (пропаганда, упередженість, стереотипи, репрезентація, порядок денний та багато іншого). На жаль, фраза «медіаграмотність» сьогодні використовується для позначення всього – від інформаційної грамотності до цифрової грамотності. Це зовсім інше, і я виявив, що справжня медіаграмотність губиться в цих розмовах» (Бейкер, 2019).

Ми підтримуємо думку Френка Бейкера і розуміємо медіаграмотність як світогляд, який культивує інший погляд на все, що ми читаємо, бачимо і чуємо. Це субкультура в багатьох проявах інформаційного простору, що наповнює нас щодня. Медіаграмотність намагається подолати бар'єри поняття, ставлення та сприйняття інформації. Медіаграмотність як світогляд необхідна для демократичного та цифрового громадянства і, зрештою, покращує наше життя. Медіаграмотність звільняє – вона дозволяє нам формувати власні міркування, навчатися та служити прикладом для інших.

Але як зробити медіаграмотність трансверсальною компетентністю щоденного навчання? Ключове завдання трансверсальних компетентностей у тому, щоб забезпечити інтегративний елемент загального навчання вчителів. Вони несуть колективну відповідальність за те, щоб надзвичайний інструмент величезної влади та впливу – цифрові технології, які є рушійною силою інформаційного суспільства, – був силою добра, толерантності, електронної демократії, співпраці та конструктивного навчання майбутніх поколінь. При цьому, використовуючи засоби медіа під час навчання, вчитель має переконатися, що ці засоби створені не для руйнівних або маніпулятивних цілей.

Цифрові інструменти та Інтернет з його чудовим охопленням дають надзвичайну, безпрецедентну можливість для величезної кількості людей отримати освіту. Ця освіта має формувати у вчителя та здобувача освіти медіаграмотність та медіакомпетентність, не обмежуючись формальною освітою. Визнання та розвиток медіаграмотності вчителів дуже часто не встигає за швидкими змінами, що призводить до істотної зміни або

втрати соціального статусу і системи цінностей. Це відбувається через те, що засоби медіа розвиваються швидше, ніж потрапляють у руки до вчителя, що спостерігається в історичній ретроспективі. Тому багато міжнародних організацій, уряд, роботодавці, а також постачальники освіти та навчання у всьому світі визнають нагальну потребу покращити рівень медіаграмотності й медіакомпетентності вчителів через неформальну та інформальну освіту.

Це можливо реалізувати в трансверсальному мисленні та комунікативних діях, що знаходять своє втілення у відповідній трансверсальній медіакомпетентності – сукупності здібностей, здатностей, умінь і навичок діяти у складному контексті змін і диференціації освітніх реформ.

Медіаграмотність для вчителя як трансверсальна медіакомпетентність життєво важлива в гіперпов'язаному «суспільстві знань», керованому глобалізацією і цифровими технологіями. Тому медіаграмотність має стати стандартною частиною формальної освіти як майбутнього вчителя, так і вчителя з досвідом протягом їхньої професійної діяльності. Ми вважаємо, що медіаграмотність має бути включена до трансверсальних медіакомпетентностей, що стане ключем до зміни світової освітньої парадигми, яка призведе до прийняття нових освітніх стандартів. Медіаграмотність стане новою глобальною людською валютою, яка буде включена у всі навчальні програми по всьому світу.

Висновки. Отже, все вищевикладене дозволяє зробити висновок, що медіаграмотність, медіакомпетентність, критична медіаграмотність учителя – це візитівка його професіоналізму. Важливо, щоб вчитель мав доступ до новітніх засобів медіа і був озброєним інструментами для пошуку якісної інформації, що буде гарантувати реалізацію основних демократичних свобод здобувачів освіти, які потенційно захищають їх від різноманітних маніпуляцій з боку мас-медіа з ідеологічним та соціально-політичним контентом. Практичне використання засобів медіа дає вчителю кращі інструменти для формування критичної медіаграмотності.

У цій статті викладені універсальні підходи до важливості формування медіаграмотності вчителів під час формальної, неформальної та інформальної освіти. Забезпечити це може лише розширення інтеграції медіаграмотності як трансверсальної компетентності в систему освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бакка та ін ; за ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ : Центр вільної преси, АУП, 2016. 243 с.
2. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
3. Frank Baker Why is Media Literacy in Education Important? URL: <https://equip.learning.com/why-is-media-literacy-important> (дата звернення: 25.01.2022).
4. The Global State of Digital 2021. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report> (дата звернення: 25.01.2022).

REFERENCES

1. Bakka T., Volosheniuk O., Yevtushenko R., Meleshchenko T., Mokrshuz O. Mediahramotnist ta krytychne myslennia na urokakh suspilstvoznnavstva: posibnyk dlia vchytelia [Media literacy and critical thinking in social studies lessons: a guide for teachers]. Za red. V. Ivanova, O. Volosheniuk. Kyiv: Tsentr vilnoi presy, AUP, 2016. 243 s. [in Ukrainian]
2. Ivanov V. F., Volosheniuk O. V. Mediaosvita ta mediahramotnist: pidruchnyk [Media education and media literacy: a textbook]. Kyiv: Tsentr vilnoi presy, 2012. 352 s. [in Ukrainian]
3. Frank Baker Why is Media Literacy in Education Important?. URL: <https://equip.learning.com/why-is-media-literacy-important> (дата звернення 25.01.2022)
4. The Global State of Digital 2021. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report> (дата звернення 25.01.2022)